

«Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо боюнча ишмердүүлүгүн калыптандыруу» аттуу темада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган Кашматова Жамиля Ашировнанын диссертациялык ишине расмий оппоненттин

ПИКИРИ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Диссертациялык изилдөөдө белгиленген актуалдуулукту, педагогикалык-психологиялык булактарды, көз карандысыз изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын талдоо, ЖОЖдо дене тарбиясынын берилишин изилдөө, башталгыч класстардын болочок мугалимдерин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдоого көп көңүл бурулбагандыгы жана бир нече объективдүү карама-каршылыктар жана аларды чечүү зарылчылыктары ачылып көрсөтүлгөн.

Бул карама-каршылыктар: милдеттүү окуу сабактарынын түрлөрү менен катар өз алдынча иштердин бай потенциалын тереңирээк, теориялык жана методикалык жактан негизделген түрдө колдонуу; ЖОЖдордун I–II курстарында окуу планы боюнча бөлүнгөн жумасына төрт сааттык милдеттүү сабактын алкагында инсандын ден соолугун чыңдоо боюнча калыптандыруунун максатына жетүүнүн мүмкүн эместиги; дене тарбиялык ишмердүүлүктү өз алдынча уюштуруу даярдыктардын жетишсиздиги менен шартталышы; дене тарбия сабагында ден соолугун чыңдоодо студенттердин олуттуу кыйынчылыктарга дуушар болору белгиленген. Демек, диссертациянын мазмунунда берилген проблеманы актуалдуу деп эсептөөгө негиз бар.

Изилдөөнүн актуалдуу коомдук турмуштагы калктын саламаттыгын чыңдоо жана активдүү жашоосун жогорулатуу проблемасы медиктердин, педагогдордун, коомчулуктун жана мамлекеттин көңүл бурган предмети болгон жана боло берет. Бул проблеманы ийгиликтүү чечүү азыркы учурда өзгөчө актуалдуулукка ээ болду. Дене тарбиясы жана спорт адамдын ден соолугуна жана ишмердүүлүгүнө, баалуулуктар багытына оң таасирин

тийгизгени белгилүү. Студент жаштардын ден соолугунун (физикалык, психикалык, биологиялык) өнүгүшүнүн абалы өзгөчө курч жана токтоосуз чечүүнү талап кылган проблема. Жогорку кесиптик билим берүү мамлекеттик стандарттарынын талаптарынын мазмунунда орун алды, анда дене тарбия чөйрөсүндө инсандын ден соолугун чыңдоону илимий негизде атайын иштеп чыгуунун өзү диссертант Кашматова Жамиля Ашировнанын ишинин актуалдуулугун далилдейт.

Диссертант Кашматова Жамиля Ашировнанын ишинин жалпы көлөмү 174 беттен турат, ал эми иштин өзү 154 бетти ээлейт, негизги 3 главаны, киришүүнү, жалпы жыйынтыкты жана адабияттардын тизмесин камтыйт. Ошондой эле 25 таблицаны, 2 сүрөттү, 2 тиркемени, 206 адабиятты (анын ичинен жети адабият чет тилдеринде) камтыйт, алар ой-сунушту жыйынтыктоого, жалпылаштырууга жана тыянактоого кызмат кылган.

Диссертациянын **биринчи главасы** «Башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык негиздери» деп аталып, анда изилдөөнүн педагогикалык өбөлгөлөрү; ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнүн педагогикалык маңызы жана мазмуну; “Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы” профилинде окуган студенттеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары маселелери каралган.

Дене тарбиянын маданиятында дене тарбияны адамды физикалык (дене бойлук) жакшыртууга багытталган атайын каражаттарды, методдорду жана шарттарды түзүү жана рационалдуу колдонуу боюнча коомдун жетишкендиктеринин жыйындысы катары кароо кабылданган.

Студенттердин дене тарбия ишмердүүлүгү боюнча даярдыгын калыптандырууга багытталган билим берүү процессин уюштуруунун өзгөчөлүгү аныктайт, ал окутуучунун ишмердүүлүгүндө багыт болуп саналат. Бул шарттардын көпчүлүгүн студенттердин дене тарбиясын калыптандыруунун максаттык, мазмундук жана процессуалдык камсыздоого мамиленин алкагында иш жүзүнө ашыруу сунушталган.

Даярдыктын функцияланышуу максаты болуп дене тарбия ишмердүүлүктүн инсандык жана социалдык алгылыктуу деңгээлде аткарылышы саналат. Даярдыктын мазмуну ден соолукту чындоочу ишмердүүлүккө даярдыктын зарыл жана жетиштүү компоненттерин түзөт: мотивациялык компонент; рефлексивдүү компонент; физикалык (дене бойлук) компонент; маалыматтык компонент; ыкчам (операциялык) компонентке токтолгон.

Мотивациялык компонент мотивациялык блоктун иштөөсүнүн максаты инсанды дене тарбия ишмердүүлүккө чакыруу, багыттоо болуп эсептелет. Компоненттин түзүлүшүндө басымдуу абал ээлеген мотивдер маани берүүчү кызматты аткарат, бул ишмердүүлүккө жеке маани берет.

Рефлексивдик компонент. Рефлексия коомдук өнүккөн инсандын теориялык ишмердүүлүк формасы катары аныкталат, ал өзү иш-аракеттин жана анын мыйзамдарын андап түшүнүүгө багытталаат, адамдын руханий дүйнөсүнүн спецификасын ачуучу – өзүн таануу ишмердүүлүгү, аң-сезимдин объективдүү жана субъективдүү түрлөрүн эске алуу менен рефлексиянын интеллектуалдык жана инсандык формалары бөлүнөт.

Физикалык (дене бойлук) компонент. Компоненттин мазмунун адабияттарда адамдын кыймыл мүмкүнчүлүгүнүн жеке сапаттык жактары деп аныкталган дене бойлук (физикалык) сапаттар түзөт.

Маалыматтык компоненттин функцияланыш максаты дене тарбия ишмердүүлүктү билим жана түшүнүктөрдүн системасы түрүндө керектүү багыттан негиз менен камсыздоодо турат деп айтууга болот.

Ыкчам (операциялык) компоненттин функцияланыш максаты дене тарбия ишмердүүлүктүн жогорку сапаттык деңгээлин камсыздоодо болот.

Проблемалык тапшырмалар өз кезегинде: окутуучу менен студенттер чогуу формулировкалоо, студенттер үчүн инсандын маанилүү проблемаларын чечүүнүн окутуучу сунуштаган чечүү ыгын оптималдаштырууну, студенттер бөлүп көрсөткөн инсандык маанилүү проблемаларды чечүүнү талап кылат.

Диссертациянын экинчи главасы «Изилдөөнүн предмети, объектиси жана методдору» деп аталып: башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун изилдөө методдору; башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык системасы маселелери каралган.

Илимий изилдөөнүн методдорунан педагогикалык байкоо жүргүзүү, анкеталык сурамжылоо, педагогикалык тестирлөө, физикалык даярдыкты тестирлөө, педагогикалык эксперимент, математикалык статистика методдорун колдонгон.

Дене тарбиясы адамдын гармониялуу руханий жана физикалык өнүгүшүнө багытталган, анын чөйрөсүндө субъект гана болбостон ал таанып-билүүнүн, баалоонун, кайра жаратуунун объектиси да болуп саналат.

Даярдыкты изилдөөнүн негизги методу катары ден соолукту чыңдоочу ишмердүүлүккө карата болгон даярдыктын, таанып-билүүнүн предмети катары, анын модели менен таанып билүү иш-аракети аркылуу айрым сапаттарды, жактарды жана касиеттерди изилдөөгө шарт түзгөн педагогикалык моделдөө жумуштары колдонулду. Системалуу мамилеге ылайык дене тарбия ишмердүүлүгү төмөнкү катыштарда мүнөздөлөт: 1) максаттуу багыттуулукта; 2) мазмунунда; 3) функционалдашуу механизмдеринде; 4) жаралышында; 5) өнүгүшүндө.

Диссертант сунуш иретинде даярдыктын функцияланышуу максаты болуп дене тарбия ишмердүүлүктүн инсандык жана социалдык алгылыктуу деңгээлде аткарылышын көрсөтөт. Даярдыктын мазмуну ден соолукту чыңдоочу ишмердүүлүккө калыптандыруунун зарыл жана жетиштүү компоненттерин түзөт: мотивациялык компонент; рефлексивдик компонент; физикалык (дене бойлук) компонент; маалыматтык компонент; ыкчам (операциялык) компоненттерин сунуштаган. Мунун өзү изилдөөнүн башталгыч класстын болочок мугалимдерин ден соолугун чыңдоого

даярдыгын калыптандыруу практикасынан келип чыккандыгын жана башталгыч класстын болочок мугалимдерине пайдалуу болорун айгинелейт.

Диссертациянын үчүнчү главасы «Башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары боюнча педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары» деп аталып: «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин студенттеринин ден соолукту чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдык деңгээлине жана динамикасына педагогикалык таасирдин натыйжалуулугу; ден соолукту чыңдоочу ишмердүүлүккө башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык шарттарынын эксперименттик негизделиши; педагогикалык эксперименттин милдети, методикалары жана уюштурулушу; алардын жыйынтыктары; изилдөөдөн алынган жыйынтыктарды анализдөөгө багытталган.

Эксперименттин максаты катарында дене тарбиясына салттуу мамиле кылууда студенттердин ден соолугун чыңдоочу ишмердүүлүккө карата болгон даярдыгынын деңгээлин жана динамикасын изилдеген.

Эксперименттик изилдөөгө Баткен мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун педагогика багытынын «педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин биринчи курсунун 50 студенти, экинчи курсунун 55 студенти, үчүнчү курсунун 50, төртүнчү курсунун 50 студенттери катышкан. *Контролдук топто (КТ)* дене тарбиясынокутуу билим берүү процессинде мурда түзүлгөн программанын алкагында ишке ашырылган. *Эксперименталдык топту (ЭТ)* «Педагогика» багытынын «Педагогика жана башталгыч билим берүүнүн методикасы» профилинин «Спорт оюндары» менен машыккан биринчи курсунун студенттери түзгөн. Бул топтун курамы студенттердин спорттук кызыкчылыгын эске алуу менен комплекттелген.

Дене тарбиясын бул топто окутуу педагогикалык системанын негизинде түзүлгөн эксперименталдык программа боюнча жүргүзүлгөн. Окуу

жылынын башталышында алдын ала жүргүзүлгөн тесттин негизинде студенттер окутуучунун жардамы менен физикалык жеке программасын түзүштү, анда сабактар жана сабактан тышкары өз алдынча иш эске алынган. Бул иштер бир жагынан окуу материалын өздөштүрүүгө багытталган, экинчи жагынан, студенттер тарабынан факультетте, ошондой эле ЖОЖдо өткөрүлгөн спорт оюндары (волейбол, баскетбол, футбол) боюнча мелдештерге даярдык катары жүргүзүлгөн окуу-машыгуу сабактары катары каралган.

Изилдөөдө эксперименталдык иштердин максат-милдеттери аныкталып, пландаштыруу, экспериментти уюштуруу жана жүргүзүү, анын көрсөткүчтөрүн текшерүү жана анализдөө боюнча талапка ылайык иш-чаралар жүргөндүгү ачык байкалат.

2. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы: Иште башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо, ишмердүүлүгүнө натыйжалуу даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктаган илимдин өнүгүшү үчүн маанилүү төмөндөгүдөй жаңы илимий негизделген теориялык жыйынтыктар келтирилген:

1-жыйынтык. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн колдонуп окутуу түшүнүгүнүн мазмуну теориялык жактан талданды жана студенттердин окуу ишмердүүлүгүн активдештирүү мүмкүнчүлүктөрү изилденди;

2-жыйынтык. Башталгыч класстын болочок мугалимдерин өз ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн колдонуп окутуу максатына жараша классификацияланып, анын структуралык компоненттери систематизацияланды;

3-жыйынтык. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн колдонуунун педагогикалык шарттары аныкталып, аны ишке ашыруунун жолдору көрсөтүлдү;

4-жыйынтык. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн колдонуу үчүн сунуш кылынган теориялык

ойлор, корутундулар педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилген жана ал 3-баптын 1-2-бөлүгүндө чагылдырылган.

Диссертацияда чыгарылган ар бир илимий жыйынтыктын жана изденүүчүнүн корутундусунун жаңылыгынын деңгээли.

1-ден, дене тарбиялоо процессиндеден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык системасы методологиялык жактан негизделгендиги;

2-ден, болочок мугалимдердин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруу үчүн педагогикалык башкарууну ишке ашыргандыгы;

3-дөн, башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандырууда окутуунун майнаптуу методдору, жолдору жана каражаттары аныкталгандыгы; алар практикада эксперименталдык текшерүүдөн өткөрүлгөндүгү.

Диссертациялык иштин практикалык мааниси тууралуу төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот:

1-ден, башталгыч класстардын болочок мугалимдерин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүнө даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык шарттарынын үлгүсү иштелип чыккандыгы;

2-ден, башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүнүн кесипкөйлүк камылгасынын илгерилешине булак болот;

3-дөн, башталгыч класстардын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн окутуу процессине киргизүү, аны колдонуу боюнча кыргыз тилинде методикалык сунуштар иштелип чыккандыгы аныкталат.

Ал эми, изилдөөнүн практикалык жыйынтыктары окуу программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмолорду өркүндөтүүдө, окутуучулардын бул темалар боюнча сабактарынын натыйжалуулугун жогорулатууда, жогорку окуу жайларынын студенттеринин өз ден соолугун чыңдоо боюнча илимий-чыгармачылык иштеринин сапатын жогорулатууда колдонулат. Изденүүчү тарабынан

«Башталгыч класстын болочок мугалимдерин ден соолугун чыңдоо ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары» аттуу атайын курсунун программасынын иштелип чыгылышы илимий иштин практикалык маанисинин баалуулугун көрсөтүп турат.

Диссертант тарабынан көрсөтүлгөн практикада пайдалануу үчүн сунуштары да бир топ теманын теориялык-практикалык проблемалары ачылгандыгын айгинелет. Ал сунуштар “ЖОЖдо окутуу илими” үчүн алгылыктуу болорун айта кетүүгө тийишпиз.

Негизги жоболордун жана тыянактардын жарыяланышы да талапка ылайык келет. Кашматова Жамиля Ашировнаынын диссертациялык ишке байланыштуу 16 илимий эмгеги, алардын төртөө чет өлкөдө жарыкка чыккан. Аларда диссертациянын негизги жоболору, жыйынтыктары тастыкталган.

Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши:

Автореферат негизинен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине дал келет. Авторефераттын окшош түзүлгөн кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмелери бар.

Диссертацияда кездешкен төмөнкүдөй кемчилдиктерди белгилөөгө болот:

1. Диссертациянын биринчи главасында аткарылган илимий шилтемдерди жасоо жана пикирлердин берилишинде мүчүлүктүктөр кездешет.

2. Диссертациялык иштин мазмуну, илимий жаңылыктары жана сунуштардагы татаал сүйлөмдөрдү жөнөкөй сүйлөм менен берсе жакшы болмок.

3. Диссертацияда, авторефератта айрым пунктуациялык жана стилдик каталар кездешет.

Жогоруда көрсөтүлгөн кемчилдиктерди диссертант туура кабыл алып, ондоп чыгат деген ойдобуз. Ошентсе да булар диссертанттын ишинин жалпы

беделин түшүрбөйт. Диссертация теориялык-практикалык жактан жогорку деңгээлде аткарылган.

Жыйынтыктап айтканда, Кашматова Жамиля Ашировнанын «Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо боюнча ишмердүүлүгүн калыптандыруу» деп аталган диссертациясын белгилүү бир илимдин тармагы үчүн олуттуу мааниси бар маселенин чечмеленишин камтыган диссертациялык иш катары 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга коюлган Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын талаптарына толугу менен жооп берет деп эсептөөгө болот.

Кашматова Жамиля Ашировна педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент
педагогика илимдеринин
доктору, профессор:

Ж.К. Каныметов